

Eserin son bölümü, Gaspıralı'nın Rusya ve dünya Müslümanlarının kongreleri hakkındaki fikirlerini açıklayan yazıları içerir.

Bu eserde, Yavuz Akpınar, Gaspıralı'nın dilini orijinal hâliyle korumuş; günümüz okuyucularının anlamakta zorluk çekebilecekleri kelime ve ifadeleri parantez içinde açıklamıştır. Bütün metinlerin Türkiye'de ilk defa yayımlanması, eserin özgünlüğünü gösterir.

Sözü edilen proje çerçevesinde yayımlanan bu eserlerin, İsmail Gaspıralı'yı yeniden Türk düşünce hayatına taşıyacağını ümit ediyor; Yavuz Akpınar başta olmak üzere eserin hazırlanıp yayımlanmasında emeği geçen herkesi kutluyoruz.

Hatice Şirin

Nemat Rahmeti, TAPMACALAR, Verlag auf dem Ruffel, Engel-schoff, 2003.

Türk dünyası içinde Azerbaycan Türklüğünün önemli bir yeri vardır. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, Azeri Türklerinin yaşadığı bir ülkedir. Azeri Türklerinin nüfus olarak yaşadığı bir diğer ülke ise İran'dır. İran'da yaşayan Azeri Türklerinin sayısı, 25 milyon civarındadır ki bu rakam, 8 milyonluk Azerbaycan Cumhuriyeti-ndeki nüfusla toplandığında Türkiye Türklerinden sonra Türkler arasında nüfus olarak en kalabalık topluluğun, Azeri Türkleri olduğunu ortaya çıkarır. Türk kültür dairesi içerisinde Azerbaycan Türklerinin çok zengin bir halk edebiyatı ve folkloru sahip olduğunu görürüz. Gündelik hayatın hemen her sahasında halk edebiyatı ve folklor mahsulleri canlı olarak yaşamaktadır.

18. asrın başlarında imzalanan "Türkmençay Anlaşması" ile Kuzey Azerbaycan Rusya'ya; "Gülistan Anlaşması" ile de Güney Azerbaycan İran'a bırakılmıştır. Sovyet sistemi içerisinde Kuzey Azerbaycan'ın folklor ve halk edebiyatı mahsulleri derlenmiş ve bilimsel araştırmalara konu olmuştur. İran yönetimindeki Güney Azerbaycan Türklüğü baskı altında tutulmuş, kültürel değerleriyle ilgili sistemli ilmi çalışmalar yapılmamıştır. 1979'da İran İslâm Devriminin gerçekleşmesinden sonra eskiye oranla nispi bir özgürlük ortamı sağlanmış olsa da İran Türkleriyle ilgili bu ülkede ilmi bir faaliyet olmamıştır. 1979'dan itibaren yayımlanan ve Türkçe-Farsça yazılara yer veren Varlık dergisinde İran Türklerinin halk edebiyatı ve folklor ürünlerine metin olarak rastlamak mümkündür.

Azerbaycan sözlü halk edebiyatının en eski ve önemli türlerinden birisi “tapmaca”lardır. Türkiye’de bilmece olarak bilinen bu tür, asırlardan bu yana dilden dile, nesilden nesle aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Bilmecelerin çok eski dönemlerin ürünü olduğunu, aksettirdikleri mitolojik unsurlardan ve inançlardan anlamaktayız.

*O nedi ki, gap gaya
Köyden endi sen çaya
Savuşdursun belanı
Yalvardım gümüş aya*

Cevabı veba hastalığı olan bu bilmecede hastalığın giderilmesi için tanrısal bir güç olan aya yalvarılmıştır. Eski zamanlarda eğlence vasıtalarından biri olan bilmecelere insanların toplum hakkındaki fikirleri, çevresiyle ve tabiatla olan ilişkileri yansıtılmaktadır. Merak arttırıcı ve zevke hitap eden edebî sanatları içinde barındıran bilmeceler, komik ve alegorik unsurlarla eğlence olgusunu sağlamaktadır. Asırlardır canlı şekilde yaşayan bu tür metinlerde halk kültürünün muhtelif devirlerine ait izler, kullanılan eşya ve aletler, arkaik kelimeler bulmak mümkündür.

Konu ve şekil bakımından bilmeceleri tasnif etmek istediğimizde çok zengin yapılarla karşılaşırız. Tabiat ve tabiat olayları, bitkiler, hayvanlar, insanlar, insan uzuvları, giyim, kuşam, yiyecek, içecek, musiki aletleri, silahlar ve eşyalar gibi hayatın her alanıyla ilgili konularda bilmeceler söylenmiştir.

Azerbaycan bilmecelerinden seçmeler yapılarak “Tapmacalar” adı altında Nemat Rahmeti tarafından kitaplaştırılan eser, Almanya’da Verlag auf dem Ruffel yayınlarından 2003 yılında çıkmıştır. 176 sayfadan oluşan eser Azeri Türkçesi, Almanca, Türkiye Türkçesi ve İngilizce yazılan ön sözle başlamaktadır. Ön sözde, kitaba alınan tapmacaların (bilmece), *Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı, Paşa Efendiyev, Bakü 1992; Azerbaycan Tapmacalarına Dair, H. Seyidov, Bakü 1968; Tapmacalar, Elum Naşriyatı, Bakü 1972 ve Salamullah-i Cavid ve A. M. Hamane'nin hazırladıkları Tapmacalar* adlı eserlerden alındığını Nemat Rahmeti belirtmektedir.

Azeri Türklerinin kullandığı Arap, Kiril ve Latin alfabeleri verildikten sonra Arap alfabesiyle yazılan 528 bilmece ve cevabının yer aldığı bölüm gelmektedir. Bu bölümde bilmecelerin cevabı olabilecek resimler de metnin yanında sunulmuştur. Daha sonraki bölümde Latin alfabesiyle yazılan aynı bilmeceler sıralanır. Resimlerin yer almadığı bu bölümde ayrıca 12 bağlama adı verilen, sorulu cevaplı bilmece türüne yer verilmiştir. Bağlamalar şekil itibarıyla mani türünde olup manzum olmaları yö-

nünden bilmecelere yaklaşmaktadır. Bağlamalarda soru-cevap şekli asılken, bilmecelerde bu genellikle yoktur.

Sual:

Menden salam olsun “Âşık Hüseyne”
O nedir ki ömrü bir il, yaşar hey?
Ne kelâmdır mürekkebsiz yazılıb?
O nedir ki günden güne coşar hey?

Cevap:

Al cavabın deyim ay Keşis gızı
Semenderdir, o birce il yaşar hey,
O könüldür mürekkebsiz yazılar
Eşg deryasıdır günde coşar hey.

Bağlamaların halk edebiyatında “muamma”ya, klâsik edebiyatta “lugaz”a benzeyen ortak yanları çoktur. Bağlamaların söyleyeni belliyken bilmeceler anonimdir. Şiirle sorulan ve cevabı şiirle alınan bağlamaların sorusu kaç mısra ise cevabı da o kadardır.

Azerbaycan sözlü halk kültürünün en önemli mısralarından olan tapmacaları Arap ve Latin harfleriyle bir kitapta toplayan Nemat Rahmeti'nin bu çalışması her türlü takdirin üstündedir. Almanya'da yaşayan Azeri Türklerinin çocukları, bu hazineden beslenecek, kültürel kimliklerini koruyacaklardır. Eserde yer alan bilmeceler Almanya merkezli Türkoloji çalışmalarına materyal sunması bakımından da önemlidir. Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi ve Azeri Türkçesi ile ilgili eserlerin yayınına ağırlık veren Verlag auf dem Ruffel yayınevini de Nemat Rahmeti'nin “Tapmacalar” adlı eserini okuyucuyla buluşturduğu için ve Türkolojiyle ilgili eserleri yayımladığı için kutlamalıyız.

Bilgehan A. Gökdağ

Bılgarski Ekzarh Yosif 1, DNEVNIK, (Bulgar Ekzarhı Birinci Yosif, Günlük), Sofiya 1992.

Editörlüğünü Prof. Dr. Todor Sıbev'in yaptığı, Bulgar Ekzarhı Birinci Yosif'in günlüğünü yorum ve notlarıyla tarihçi Hristo Temelski günümüz Bulgarca'sına uyarlamıştır. Tamamı 918 sayfadan oluşan kitabın önsözünde her iki bilim adamı günlüğün yazılmasından ve yazarından bahsetmektedir. Daha sonra Birinci Yosif olarak adlandırılacak olan Lazar Yovçev, 5 Mayıs 1840 yılında Bulgaristan'ın Kalofer şehrinde doğmuş-